

**YUQORI KURS TALABALARIGA INTERNET
TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA
CHET TILINI O'RGATISH**

Z.A. Ibragimova,
Urganch davlat universiteti, Xorijiy filologiya fakulteti,
Roman-german filologiyasi kafedrası katta o'qituvchisi.

***Annotatsiya:** Multimedia kompetensiyasi internet texnologiyalari orqali chet tilini o'rganish kontekstida o'rganiladi. Multimedia muhitida o'quv jarayonini o'z-o'zini tashkil etish usullari ko'rib chiqiladi, bu erda axborotning turli formatlari bilan o'zaro aloqa qilish ko'nikmalari muhim ahamiyatga ega. Inson va mashinani murakkab aloqa tizimida birlashtirgan ergatik tarmoq va Internetning tarmoqli xususiyatiga alohida e'tibor beriladi.*

***Kalit so'zlar:** multimedia malakasi, xorijiy til, internet texnologiyalari, mustaqil ta'limni tashkil etish, aloqa tizimi*

***Аннотация:** Исследуется мультимедийная компетентность в контексте изучения иностранного языка через интернет-технологии. Рассматриваются способы самоорганизации процесса обучения в мультимедийной среде, где важными являются навыки взаимодействия с разнообразными форматами информации. Особое внимание уделяется сетевой природе Интернета и эргатической сети, объединяющей человека и машину в сложной коммуникативной системе.*

***Ключевые слова:** мультимедийная компетентность, иностранный язык, интернет-технологии, самоорганизация обучения, коммуникативная система.*

***Abstract:** This study explores multimedia competence in the context of learning a foreign language through internet technologies. It examines ways to self-organize the learning process in a multimedia environment, emphasizing skills in interacting with diverse formats of information. Special attention is given to the networked nature of the Internet and the ergatic network that unites humans and machines in a complex communicative system.*

Keywords: *Multimedia Competence, Foreign Language, Internet Technologies, Self-organization of Learning, Ergatic Network, Communicative System*

“Yuqori kurs talabalariga Internet texnologiyalaridan foydalangan holda telekommunikatsiya tarmoqlarida chet tilini o‘rgatish (nemis)” maxsus seminar o‘tkazish metodikasi quyidagilardan iborat.

Birinchi bobda olib borilgan ishlarning tahlili umuman Internet va xususan nemis tilida so‘zlashuvchi kibermakonning cheksiz imkoniyatlarini ochib berishga imkon berdi. Maxsus seminarni ishlab chiqish uchun talabalar bilan suhbat davomida Internet texnologiyalari bilan ishlashda ularning pragmatik ehtiyojlarini aniqlash kerak edi. Bundan tashqari, shuni ta’kidlash kerakki, ulardan foydalanishda chet tillarini o‘qitishning mahalliy metodologiyasi va nemis didaktikasidagi konseptual apparat va konseptual asoslar o‘rtasidagi farqni aniq tushunish kerak, chunki metodikaning asosiy kategoriyalari tushunchasi va tavsifida farqlar mavjud, masalan, maqsadlar, mazmun, tamoyillar, o‘qitish usullari hamda mashqlar tipologiyasi, ko‘nikma va malakalar tushunchalari va boshqalar. Talabalar Internet bilan tanishganlaridan so‘ng maxsus seminar mazmunini belgilashga jalb qilindi. Talabalar o‘zlarining ta’lim faoliyatida nimadan foydalanishni xohlashlari, avtonom o‘quv jarayonida qanday texnologiyalar kerakligi haqida gapirdilar.

Umuman olganda, aytish mumkinki, suhbat davomida til universiteti talabalari o‘zlashtirish natijasida o‘quv faoliyatida va chet tilini mustaqil o‘rganishda haqiqiy ustunlik hissiga ega bo‘ladigan ko‘nikmalar, shu jumladan, uning lingvistik dizaynini takomillashtirish usullari sanab o‘tildi. SHunday qilib, Internet texnologiyalaridan foydalanish:

- 1) talabalarning mustaqil belgilash darajasini oshiradi, chunki talabalarda doimiy ravishda tanlash sharoiti bo‘ladi; 2) o‘rganilayotgan tilning ona tilida so‘zlashuvchilari va tashqi dunyo bilan turli xil munosabatlarda talabaning interkultural kompetensiyasini shakllantiradi; 3) ishlash layoqatini oshiradi, ya’ni tinglovchilar mavzuni o‘rganishda o‘zlarining ish sur’atlarini va o‘quv materialining hajmini mustaqil ravishda belgilaydilar; 4) yozma nutqni lingvistik vositalar bilan bir

qatorda lingvistik bo'lmagan vositalar bilan emas, balki kompensatsion belgilar tizimlari, masalan, smaylik, emotikumlar (his-tuyg'ularni ifodalash uchun belgilar) bilan ifodalash mumkin bo'lsa, umumlashtirish sifatida yozma ravishda jonli muloqot qilish imkoniyatini ta'minlash.

Keling, seminar tavsifiga o'tamiz. Tashkiliy jihatdan u bo'lajak mutaxassisni tayyorlashning tarkibiy qismi sifatida multimedia kompetensiyasi to'g'risida ma'ruza bilan taqdim etilgan kirish qismini o'z ichiga oladi; talabalarning yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish tajribasini yangilash; mavzu bo'yicha ularning bor bilimlari va mavzuning asosiy masalalarini muhokama qilish, so'rovnoma. Bunga kamida to'rt soat ajratiladi.

Undan so'ng nemis tilida so'zlashuvchi kibermakonda yo'naltirish va uning materiallari bo'yicha axborot izlash, muloqot va kasbiy-uslubiy ko'nikmalarni shakllantirishga bag'ishlangan asosiy qism keladi. SHu bilan birga, maxsus seminar uchun ishlab chiqilgan Internetning har bir funksiyasini o'zlashtirish uch bosqich: axborot, simulyasiya va qo'llash bosqichi asosida amalga oshiriladi.

Axborot bosqichining maqsadi talabalarni nemis tilida so'zlashuvchi kibermakon haqidagi bilimlar to'plami bilan tanishtirishdir. Simulyasiya deb ataladigan bosqich www tarmog'ining bosma nashrlari asosida Internetni simulyasiya qilishni o'z ichiga oladi, chunki Internet texnik muammolar bilan bog'liq. Va nihoyat, dastur bosqichi oldingi ikki bosqichda olingan bilim va ko'nikmalarni bevosita Internetda ishlashda amalga oshirishdir.

Axborot bosqichida bo'lajak o'qituvchi nemis tilida so'zlashuvchi makonda ma'lum bir funksiyani amalga oshirish xususiyatlari bilan tanishadi. Umumiy tushunchalar Germaniya, Shveysariya, Avstriya, Finlyandiya, Italiyadagi Gyote Institutlarining ochiq tarmog'ida Internetning onlayn materiallari misollari yordamida izohlanadi (1-bob materialiga qarang). Talabalar Internetdan foydalangan holda ma'lum o'quv qo'llanmalarining maqsadga muvofiqligini baholash imkonini beruvchi konseptual apparat bilan tanishadilar. Bilimlar deklarativ shaklda talabalarning shaxsiy tajribasini bir vaqtning o'zida aktuallashtirish bilan etkaziladi. SHu bilan birga, nemis terminologiyasining o'ziga xosligi va mahalliy metodologiya

va nemis didaktikasining konseptual apparatidagi nomuvofiqlikka (sxemalar va assotsiogrammlar ko‘rinishida) e‘tibor qaratiladi.

O‘qituvchi talabalarga gipermatnli Internet sahifalarini tanishtiradi (ular nima, elektron manzillarda nima bor, material veb-sahifalarda qanday taqdim etiladi), ushbu material bilan ishlash uchun talaba qanday ko‘nikmalarni egallashi kerakligini ko‘rsatadi, nemis qidiruv tizimlari, elektron pochta manzillari, Germaniya, Avstriya, SHveysariya veb-saytlari (bo‘lajak o‘qituvchilar uchun qiziqarli) haqida umumiy tushuncha beradi.

Ikkinchi bosqichda talabalar portallarni qidirish, chat- e-mail

-muloqot, virtual o‘yinlar, ish varaqlari va saytlarning chop etishlari asosida professional va uslubiy muammolarni hal qiladilar, masalan, ular qidirish, muloqot qilish va tanishishning mumkin bo‘lgan vaziyatlari va usullarini o‘ynaydilar, kasbiy uslubiy maqsadlar uchun material tanlaydilar.

Uchinchi bosqichning maqsadi talabalarga eng muhim portallar, serverlar, www tarmoqlari bo‘yicha ma‘lumotlarni mustaqil izlash, shuningdek, o‘rganilayotgan tilda so‘zlashuvchilar bilan va Germaniya universitetlarining eng muhim ilmiy va uslubiy markazlari bilan muloqot tashkil qilish uchun Internetga haqiqatda kirish imkoniyatini berishdir. Materialni tanlashda real vaqt rejimida qidiruv tizimlari, veb-saytlar, elektron pochta tandemlari va tematik chatlarga kirishning murakkabligi hisobga olindi. Internetga kirishning aksariyati uy vazifasi shaklida avtonom tarzda amalga oshiriladi.

Drezdendagi Texnika universitetining Gyote instituti (“Dresden-Türen”), Gießen va Bielifeld universitetlarining uslubiy va o‘quv takliflarini hal qilishga alohida e‘tibor qaratildi, chunki bu materiallar ochiq bo‘lib, chet tillarini o‘qitishning zamonaviy usullarini tavsiflovchi qator qiziqarli va istiqbolli g‘oyalarni amalga oshiradi. Bular ko‘p tillilikni shakllantirish g‘oyalari (muloqotning eng universal vaziyatlari kichik doirada bo‘lsa ham); hikoyalar/tarix orqali (hikoya) bilish; keng kontekstda muloqot qilishni o‘rganish (sotsializatsiya); chet tilini boshqa fanlar bilan integratsiyalash (emmersiya); haqiqiy nutqning xalqaro, an’anaviy va hissiy xilma-

xilligida foydalanish; sub'ektning rivojlanish salohiyatini faollashtirish; ilgari foydalanilmagan o'yinlarni, dizayn ishlarini o'quv jarayoniga kiritish.

Maxsus seminar doirasida taklif etilgan vazifalar til fakulteti talabasini tayyorlashning tarkibiy qismi sifatida multimedia kompetensiyasi mazmuni bilan mos keladi va www tarmog'ida ishning o'ziga xosligidan kelib chiquvchi qator talablarga javob beradi. SHuning uchun, bir qator vazifalarni tavsiflashda biz birinchi navbatda ularga qo'yiladigan umumiy talablarga to'xtalib o'tamiz, so'ngra majmuaning o'zini tavsiflashga o'tamiz.

Vazifalar to'plamiga qo'yiladigan umumiy talablar quyidagilardan iborat:

1. Bu talabalarning o'z taqdirini o'zi belgilash darajasiga hissa qo'shishi kerak, chunki www tarmog'ining foydalanuvchisi doimiy ravishda tanlov sharoitida bo'ladi.

Www tarmog'ida ishlash talabdan yuqori darajadagi o'zini o'zi belgilashni talab qiladi, talabalar mustaqil ravishda izlanish va axborot va o'quv-uslubiy muammolarni hal qilish usullarini ishlab chiqishlari, katta hajmdagi ma'lumotlarni o'zlashtirishlari, o'z harakatlarini aniq rejalashtirishlari, vazifalar talabalarni qidirish davomida quyidagi savollarga undashi kerak: " AVASNS& axborot-qidiruv tizimining veb-saytida men uchun nima muhim?", "Tematik va grafik giperhavola ko'rsatkichlari menga nimani ko'rsatadi?", "Matnni tushunish uchun qanday yo'ldan boraman?", "Men nimaga keldim?", "Saytning boshqa sahifasiga o'tishim kerakmi? va hokazolar.

2. Talabalarga taklif qilinadigan barcha topshiriqlar gipermatnga asoslangan o'qish va yozishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishi kerak.

Multimedia muhitida o'rganish jarayonida o'quvchilar matn, til, yozuvning yangi shakllariga duch keladilar, ular bilan tajriba o'tkazishlari mumkin, garchi parallel "eski" va "yangi" shakllar mavjud bo'lsa-da, "yozuv", "kitob", "yozish", "o'qish" tushunchalarining ma'nosi o'zgaradi, og'zaki va yozma nutq o'rtasida o'xshashlik kuzatiladi. Kompyuterdagi matn qidirish va tadqiqot ishlari uchun juda qulay bo'lishiga qaramay (siz osongina o'zgartirishlar kiritishingiz, matnning alohida qismlarini qayta tartiblashingiz, tezda tuzatishingiz, keraksizlarni olib tashlashingiz va butun matnni yangi usulda qayta joylashtirishingiz mumkin), gipermedial

makondagi matn o'quvchi oldiga ma'lum talablarni qo'yadi, u matn mazmunini ekranda tez "egallay" olishi; havolalarni maqsadli tanlashga e'tibor qaratish; alohida bloklarni ulash: ma'lumot, kontekstni tushunish kerak.

Aks holda, u kibermakonda yo'qolib qolish, dezorientatsiya, kognitiv ortiqcha yuklanish xavfi yuzaga kelishi mumkin. Kodlarni rejalashtirish, ko'rish, tanlash, shifrlash uchun metakognitiv strategiyalarni shakllantirish uchun vazifalar mavzu bo'yicha umumiy ma'lumotni olishga qaratilgan quyidagi harakatlar algoritmini taklif qiladi:

1. Birinchi qadam matnni kursor bilan o'qishdir. Bu matn haqida umumiy tasavvurga ega bo'lishga, ma'lumot to'plashga yordam beradi. Agar matn talaba tomonidan topilgan bo'lsa, matndagi ma'lumotlar topshiriqlarga mos kelishini tekshirish kerak. Agar ikkita matn topilsa, qaysi matn ko'proq ma'lumotga ega ekanligini aniqlash uchun ularni taqqoslash kerak.

2. Ikkinchi qadam. Savollar tuzish kerak - " W-Fragen: was, warum, wozu, wie, wer, wo, wann " va ularni yozish zarur, masalan: matn nima haqida, ma'lumot qaerda joylashgan, bu ma'lumot nima uchun kerak va hokazo.

3. Uchinchi qadam. Matnni qayta o'qib chiqqandan so'ng va berilgan savollarga asoslanib, matndagi muhim joylarni belgilang va tagini chizing, so'ngra belgi bilan matnni chop eting.

4. To'rtinchi qadam. O'qilgan matnni yozma javoblar orqali xotira yordamida takrorlang.

5. Beshinchi qadam shaxsiy qaydlarni matn bilan solishtirishni o'z ichiga oladi. YAkunda matnning qisqacha mazmuni yoziladi.

Strukturaviy tayanchlar vazifalarda alohida rol o'ynaydi. Agar matnni tushunish qiyin bo'lsa, u holda topshiriqlarda e'tibor ba'zi grafik va matn belgilariga qaratiladi; chet tili faktlarining ona tili bilan o'xshashligi (masalan, internatsionalizm so'zlari); vizual diapazonda (fotosuratlar, chizmalar, animatsiyalar). SHunday qilib, xotirada kerakli tajribani tushunish, faollashtirish va tiklash jarayonlari boshqariladi. Strategik izchillikni o'rnatish uchun vazifalarda bir vaqtning o'zida bir nechta manbalardan to'liq bo'lmagan ma'lumotlar qayta ishlansa, oldingi va keyingi matn

signallaridan ma'no olishga alohida e'tibor qaratildi. (Oldingi havolada qanday ma'lumotlar bor edi? Saytning boshqa sahifasiga o'tish bilan ma'lumot mavzusi o'zgarganmi?). Eng muhimi, bu mahorat tarmoqdagi to'g'ridan-to'g'ri ishlash sharoitida shakllanadi va rivojlanadi, foydalanuvchi majbur bo'lganda: ko'p o'qish va shu bilan birga o'qish tezligini sozlash; ma'lumot qidirish uchun matnlarni o'zaro bog'lash. Bunday holda, normal o'qish tezligiga erishishga alohida e'tibor berilishi kerak, chunki foydalanuvchilar ko'pincha sekin sur'atda o'qiydilar, bu o'qilayotgan materialni idrok etishga va olingan ma'lumotlarni qayta ishlashga salbiy ta'sir qiladi.

3. Multimedia makonida ishlash uchun topshiriqlar o'quvchilarni faqat ma'lum ma'lumotlarni topish, uni o'qish va tushunishni emas, balki uni loyihalash, siqish, qurish va ma'lum bir tarzda qayta ishlashga ham o'rgatishi kerak.

4. Vazifalar o'rganilayotgan tilda so'zlashuvchilar va tashqi dunyo bilan chatda, e-mail tandemida, e-mail orqali xabarlarni yuborish va qabul qilish jarayonida haqiqiy o'zaro ta'sir qilish jarayonida madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishga yordam berishi kerak.

Vazifalar o'rganilayotgan tilda so'zlashuvchilar va tashqi dunyo bilan turli xil munosabatlarda talabalar o'rtasida interkultur kompetensiyani shakllantirishga hissa qo'shishi kerak: bu e-mail orqali xabarlarni yuborish va qabul qilish, e-mail tandem suhbatida o'zaro ta'sir qilishdir.

Shuni ta'kidlash kerakki, foydalanuvchi chatga kirganda, u ijtimoiy-madaniy muhitda, bir nechta kommunikantlar (ba'zan Neugroupsda ishtirok etgan 500 kishigacha) bilan murakkab munosabatlar tizimida bo'ladi. Muloqotning kommunikativ protsedurasini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun vazifalar bir qator shartlarni hisobga olishi kerak: bu muloqotning vaziyatli shartlari; kommunikantning sharoitlari va xususiyatlariga mos keladigan tilni tanlash; Ijtimoiy paradigmaga ega bo'lish (adekvat muloqot uslubi, kommunikatorning "holatini tushunish", "muloqotda o'zini ko'rsatish" qobiliyati; empatiya (hissiyotlar yordamida boshqa odam bilan muloqotda bolish).

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Авилкина Ж. Н. К вопросу о когнитивном подходе в обучении

- иностранным языкам / Ж.Н. Авилкина, А.П. Пониматко. - Текст : электронный // Вестник МДПУ імя І. П. Шамякша. - 2009. - №1 (22). - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-kognitivnom-podhode-v-obuchenii-inostrannym-yazykam> (дата обращения: 30.11.2020).
2. Аврорин В. А. Двужычие и школа / В.А. Аврорин. - Текст : непосредственный // Проблемы двужычия и многоязычия. - Москва, 1972. - С. 49-62.
  3. Алёшинская Е. В. Формирование билингвальной компетенции у студентов нелингвистических вузов в условиях глобализации / Е. В. Алёшинская. - Текст : электронный // Преподаватель XXI век. - 2015. - №3. - С.140-150. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-bilingvalnoy-kompetentsii-u-studentov-nelingvisticheskikh-vuzov-v-usloviyah-globalizatsii> (дата обращения: 22.01.2020).
  4. Алмазова Н. И. Некоторые психолингвистические аспекты профессионального плюрилингвального обучения / Н. И. Алмазова, Л. П. Халяпина, Е. В. Шостак. - Текст : непосредственный // Дидактика языков и культур: проблемы, поиски, решения. Коллективная монография по материалам междунар. науч.-метод. симпозиума «Лемпертовские чтения - XX», 11-12 апреля 2018 г. - Пятигорск, 2018. - С. 155-162.
  5. Алмазова Н. И. Педагогические подходы и модели интегрированного обучения иностранным языкам и профессиональным дисциплинам в зарубежной и российской лингводидактике / Н. И. Алмазова, Т. А. Баранова, Л. П. Халяпина. - Текст : электронный // Язык и культура. - 2017.-№39.– С.116-134.
URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-podhody-i-modeli-integrirovannogo-obucheniya-inostrannym-yazykam-i-professionalnym-distsiplinam-v-zarubezhnoy-i> (дата обращения: 22.01.2020).